

להלכה, כתבו הפוסקים האחרונים: די באכילת כזית בין הכל [שלא מצאנו בפירוש בין הראשונים מי שמצריך שיהא באכילתו כזית דגן, אלא בראב"ד בלבד]. וכתבו אחרונים שבחיטים ובאורז מועיל גם כשאין כזית דגן מעורב בכדי פרס [וכשיטת הרמב"ן הנ"ל]. ויש אומרים שצריך שיהא כזית דגן מעורב בכדי פרס [כשיטת הר"ח ועוד]. ולכתחילה נכון להחמיר בשל תורה כסברא זו, ובשעת הדחק יש לסמוך על סברא ראשונה (משנ"ב תג סק"ד).

וכל זה בחיטים ובאורז כאמור, אבל בשאר תערובות כגון חיטין ודוחן, או שעורים ואורז – יש אומרים שצריך דוקא כזית דגן בתוך פרס, ויש מחמירים שאין יוצא ידי חובתו אלא אם הדגן מרובה מן האורז או הדוחן, שאז האורז בטל ברוב. ולכתחילה נכון להחמיר כסברא אחרונה (משנ"ב שם). ובספר שערי ישר (ג,טז) צדד בזה להחמיר (עפ"י שיטת הראב"ד. וכתב ש"ח דעת הר"ן וכ"מ בשו"ע ובהגר"א (רח) לענין ברכה אחרונה) שגם אם יהא רוב דגן אין די באכילת כזית מהכל, שהקטנית לא נהפכה להיות כדגן, אלא צריך שיהא באכילתו כזית מן הדגן, ותלה הדבר במחלוקת רש"י ותוס' שבסוגיא.

(ע"ב) 'אלא מין בשאינו מינו בטעמא, מין במינו ברובא' – כך מסקנת הסוגיא וכך אמר רבא (להלן ע"ט), שתערובת מין בשאינו מינו, אם יש בנותן טעם, אינו בטל כלל, ואם יש בו כזית בכדי אכילת פרס – לוקין עליו [ולדעת הר"ש (טבול-יום ב) גם כאשר כזית מן האיסור נתערב בכמות גדולה יותר מ'אכילת פרס', ויש בו ליתן טעם – אם אכל מהר כך שבמשך זמן 'אכילת פרס' אכל כזית מן האיסור – לוקה. ואין כן דעת הרמב"ם, כדלהלן].

וגם לשיטת הראשונים ש'טעם כעיקר' אינו מן התורה (רש"י, רמב"ן – חולין צה-צט) – זהו בטעם בלבד ללא ממשות, כגון שהאיסור בושל בהתר ונתן בו טעם ואחר כך הוצא ממנו, אבל בטעמו וממשו – אסור מדאורייתא. ובכזית בכדי אכילת פרס – לוקין עליו, כמבואר כאן.

וכמו כן לשיטת ר"י מאורליינש (המובא בתוס' להלן ע"ט. ועוד) ש'טעם כעיקר' – באיסור עשה, זהו בטעם ללא ממשות, אבל כשממשות האיסור מעורבת – לוקין מן התורה (וכמימרא דר' יוחנן בע"ז סו).

ואולם מדברי הרמב"ם (מאכלות אסורות טו) נראה שגם בתערובת של ממשות, כל שאין בה כזית איסור בכדי אכילת פרס [שהוא זית בשלש ביצים לשיטת הרמב"ם] – בטלה מהתורה. ואם יש כדי אכילת פרס – לוקין. ואולם בקדשים אפילו בפחות מכן לוקין, שבהם 'התר מצטרף לאיסור' (עפ"י חזו"א טבול יום ג. וכן צידד בקה"י בהוספות לזבחים ה,י. וע' גם באחיעזר ח"ב י,יא; קובץ שעורים פסחים קנז).

א. החזו"א תמה על תמיהתו של רעק"א בגליון הש"ס, הלא הר"י מאורליינש לא דיבר כשממשות האיסור מעורבת. ואולם רעק"א הבין שלהר"י מאורליינש אף בממשות של האיסור אינו אלא 'עשה'. וכן נקט החות-דעת ועוד, וכתבו שכן משמע בתוס' – ע' בשו"ת אחיעזר ח"ב י,יא.

ב. בעיקר מחלוקת הראשונים אם 'טעם כעיקר' דאורייתא או דרבנן – מבואר בשו"ע (צה,ב) שנקט לעיקר כאומרים טכ"ע דאורייתא (כשיטת ר"ת ועוד מבעלי התוס', ראב"ד רו"ה רשב"א, בעל האשכול, הרוקח המאירי ועוד, ודלא כמשמעות הרמב"ם, רש"י רמב"ן וריטב"א). ויש שכתבו להלכה לצרף את השיטות הסוברות טכ"ע דרבנן, לעשותם סניף להקל בספקות. וע"ע במובא ביוסף דעת ע"ז סו-סח.

דף עט

'אביי אמר: לא קשיא, הא דידיה הא דרביה... רבא אמר: בדלי שתוכו טהור...' – ע' במצוין בסוטה ה שדרכו של אביי בכ"מ לישב הסתירות באוקימתא, לעומת דרכו של רבא ליישב בהעמדת מחלוקת תנאים. והנה לפנינו יוצא מן הכלל הוה.

'... ואמור רבנן ברובא... מין במינו – ברובא' – היינו מדין תורה. אבל מדרבנן החמירו להצריך ששים בהתר כנגד האיסור, כמו מין בשאינו מינו [וכדברי רבא עצמו – בחולין צו:]. [עפ"י רי"ד. ולשון 'אמור רבנן' מצאנוה על דין תורה, וכפי שהעיר ב'הר צבי].

נמנע הרי"ד מלפרש על תערובת יבש ביבש, שדין ביטולה ברוב בין מן התורה בין מדרבנן (כמבואר בשו"ע יו"ד קט, א) – כנראה משום שפשט הדברים משמע שרבה מדבר באותו סוג תערובת שפעמים דינה בטעמא פעמים בחזותא ופעמים ברובא, וזה אין שייך אלא בלח בלח.

ולפי"ז היה נוח יותר לפרש [הגם שאינו מוכרח] 'היכא דאיכא חזותא במראה' – בתערובת איסור אכילה בהתר, באותו ענין של 'בטעמא ו'ברובא'. ויצא לפי זה שאע"פ שמין במינו בטל ברוב מן התורה, אם שינה את מראה התערובת – לא בטל. אבל רש"י לא כתב כן ופרש שמדובר על דברים התלויים במראה. וכבר העיר על כך בשפת אמת שנראה מרש"י שבתערובת איסורים אין המראה קובע כלל. וכתב שאין מרש"י קושיא על מה שכתב הרמ"א (בתורת חטאת ע"ד, וכו"ה ביו"ד קב, א) להחמיר בשינוי מראה – כי דבריו שם מדרבנן, ואפשר שגם רש"י מודה לזה. ואולם כתב השפ"א שלולא פרש"י היה ניתן לפרש שגם מן התורה אינו בטל כל שינה את המראה. (וכן ראיתי מובא בשם הפמ"ג. ול"מ מקומנו). וכבר נחלקו דעות האחרונים בדבר, האם איסורי אכילה שניכרת תערובתם עפ"י המראה אוסרים [עכ"פ בדברים העשויים למראה] אם לאו. ע"ע בפוסקים יו"ד קב, א; מנחת כהן ספר התערובת ג; טהרת הקדש מנחות כב.

'מאן שמעת ליה דאמר אין מצות מבטלות זו את זו – הלל היא, דתניא אמרו עליו על הלל הזקן שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן משום שנאמר על מצות ומררים יאכלוהו – אע"פ שלמד כן מן הכתוב, ומה ראייה שסובר בעלמא מצוות אינן מבטלות זו את זו (וכן הקשו התוס' בפסחים קטו. ד"ה אלא. ע"ש מה שתרצו) – יש לפרש, אילו היה סובר מצוות מבטלות זו את זו, היה צריך לאכול שוב מצה ומרור בפני עצמם, בנוסף לכריכתם עם הפסת, כדי לקיים הכתוב על מצות ומררים יאכלוהו וגם לקיים מצות מצה ומרור – ומכך שלא עשה כן (שכן משמע שלא אכל מצה אחרת), הרי שסובר שמצוות אין מבטלות זו את זו (עפ"י שפת אמת. וע"ש הסבר נוסף. וע' בשו"ת חת"ס או"ח קמ).

(ע"ב) 'פשתן שטוואתו נדה – מסיטו טהור. ואם היה לח – מסיטו טמא'. לצורך טוויית חוט הפשתן היו צריכים ליתנו בפה תדיר כדי ללחלוהו ברוק, כמבואר במסכת כתובות (סא): 'אינו כופה לעשות בפשתן – מפני שפשתן מסריח את הפה ומשרבט את השפתים'.

'אמר רב זביד: בגזרין גזרה במקדש... רב פפא אמר...' – והדם הפסול המעורב, יינתן על המזבח כמים בעלמא. [וכתבו התוס' שבזה אומרים 'רואין כאילו הוא מים' אף לדעת חכמים החולקים באברי חטאת – כיון שמדובר בפסולים ואינם ראויים כלל למזבח].

ואע"פ שבתערובת בעלי מומין ורובע ונרבע אין מעלים אותם למזבח כעצים אף לדעת רבי אליעזר [כמבואר במשנה לעיל עז: שרק משום שקרב ראשו של האחד התיר ר"א], והטעם משום דמאיסי (כדלעיל עז: ולהלן פא.). – צריך לומר שאין מדובר כאן באותם פסולים (עפ"י רש"ש לעיל עח).

הרי"ד במשנה פרש 'פסולין' – כגון הנשחט חוץ לזמנו. אך רש"י במשנה כתב גם רובע ונרבע, כפי שהעיר הרש"ש. ואין לומר דטעמא ד'מאיסי' אינו אמור בדם אלא בהמה עצמה, שהרי במשנה בסמוך משמע שמודה ר"א בדם בע"מ שאין אומרים רואים כאילו הוא מים, והטעם משום דמאיסי (ע"ש בשטמ"ק). וצ"ע.

ליקוטים מפוסקים אחרונים

הנה לקט מועט של דינים וכללים בענין תערובת איסורים
ז'פליגא דרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: כשם שאין מצוות מבטלות זו את זו כך אין איסורין מבטלין זו את זו' – משמע, גם איסור קל שנתערב בחמור ממנו, כגון נידון דידן; נותר שהוא בחיוב כרת לאוכלו, שנתערב בטמא שאינו בכרת. והוא הדין באיסור שלוקין עליו עם איסור שאין לוקין – אין מבטל זה את זה (עפ"י זכר יצחק ז"ה ובוה).

לענין הלכה; הרמב"ם (פסולי המוקדשין יח, כ) נקט כר' אלעזר שאין איסורים מבטלים זה את זה. ואולם מדברי בה"ג (הל' דם) הרא"ש (בתשובה כ, ב) והטור והשו"ע (י"ד צח, ט ובב"י) נראה שפסקו כריש לקיש שאיסורין מבטלין זה את זה. (וע"ע בבית הלוי ח"ב לד, ח). וצ"ע בתורת הקדשים' להח"ח ז"ל שהביא להלכה רק את דעת הרמב"ם, שפיגול ונותר שערבן – חייב. ולכאורה שנוי הדבר במחלוקת הפוסקים, כאמור.

שלשה איסורים שונים שנתערבו זה בזה, בכמויות שוות, יבש ביבש – אסורה התערובת באכילה דבר תורה, אלא שאין לוקין (ע' ב"י ב"ח ודרישה י"ד צח). ונראה שהוא הדין בכזית של איסור שנתערב עם כזית של איסור אחר ועוד כזית התר – אסורים באכילה מן התורה, דלא כמו שכתב בספר חות דעת (אחיעזר ח"ב י, ז). ודעת החות-דעת (י"ד צח סק"ח) שמן התורה שני איסורים מבטלים זה את זה ואינם אסורים אלא מדרבנן.

שני איסורים שטעמם שונה זה מזה, שנתערבו [לח בלח] עם חמשים ותשעה חלקי התר – כל איסור מצטרף עם חלקי ההתר ומשלימו לששים כדי לבטל את חבירו, שהרי אין טעמו של אחד מהם מורגש בתערובת (עפ"י שו"ת הרא"ש כ, ב; טושו"ע י"ד סוסי" צח). הדגול-מרבבה פקפק לומר שאם נפלו האיסורים בבת אחת – אין האחד מעלה את חברו. וע' בערוך השלחן שם סעיף עט שתמה על דבריו.

יש אומרים שדין זה נכון אף לדעת האומר אין איסורים מבטלים זה את זה (רבי אלעזר), כיון שטעם כל איסור ואיסור בטל בששים שכנגדו. ולא נחלקו בגמרא אלא בתערובת יבש ביבש (עפ"י כרתי צח סק"כד; פמ"ג שער התערובת ה, ג ועוד). ויש חולקים (עפ"י מנחת יעקב פה, מא). ואפילו שניהם מ'לאו' אחד, כיון שאינם שוים בטעמם והרי כל אחד לבדו אינו נותן טעם בתערובת – הכל מותר כמו שכתב ב'איסור והיתר'.

תבלינים ודומיהן שאין טעמם שוה אבל ע"י שניהם מורגש התיבול; לדעת התוס' אין מצטרפין לאסור אלא אם שניהם מיני מתיקה וכיוצא בזה. וכן נראה בדעת הראב"ד. ולהרמב"ם מצטרפין לאסור אם יש להם שם כללי משותף [או אף צריך שיהו שוים בשמם שיחשבו 'מין במינו']. וכן הדין ב'לאוין' שונים שיש להם 'לאו' כללי המצרפן, כפיגול ונותר (עפ"י אחיעזר ח"ב סי' י אותיות כ ד ה ו י. ואולם דעת כמה אחרונים שבאיסור אחד אפילו טעמם שונה – אין החתיכות מצטרפות לבטל זו את זו).

איסורים שונים השוים בטעמם; אם יש להם שם משותף – מצטרפים לאסור את ההתר בנתינת טעם, ואם אינם שוים בשמם משמע מדברי הראשונים שאין לאסור (אחיעזר ח"ב י, ט).

ודעת החו"ד (סק"ט) שבטעמים שוים, אין איסור אחד מצטרף לבטל את חברו, שהרי טעמים מורגש בתערובת. ואולם יש אומרים שאם ההתר היה ממינם, כיון שמדין תורה בטל ברוב ורק חכמים גורו אטו אינו מינו – לא החמירו חכמים באופן זה (עפ"י תבואות שור סק"ו). ויש חולקים (עפמ"ג).

שני מינים של איסור אחד אינם מצטרפים לאסור תערובתן אלא אם כן שוים בשמם [ולאביי – בטעמים]
(שם י"ג. וע"ש באות ג).

שני מיני תבלין של איסור שאין בכל אחד כדי לתבל, ונתערבו שניהם עם התר; אם טעמים זהה, כגון ששניהם מיני מתיקה – אוסרים התערובת. ואם לאו, הגם שהתיבול מורגש, יש לומר שתלוי הדבר במחלוקת הראשונים (שם). וע"ע בקהילות יעקב בהוספות לזבחים ב ד"ה וראיתי).

דף פ

'אמר לו רבי אליעזר: הרי הוא עובר על בל תגרע. אמר לו רבי יהושע: הרי הוא עובר על בל תוסיף. אמר לו רבי אליעזר: לא נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו' – מדברי הרמב"ן (בספרו מלחמות ה' ר"ה כח) נראה שלדעת ר' יהושע, קיים איסור בל תוסיף אע"פ שאינו מכוין בהוספתו במתן הדם לשם מצוה.

ואף על פי שאמרו שלדעת האומר 'מצוות צריכות כוונה' אין איסור בל תוסיף כל שאינו מכוין לשם מצוה [כי גם אילו היה עושה כן בהכשר אין זו מצוה כשרה שהרי החסיר הכוונה] – שונה הדבר לענין קדשים מפני שאינם צריכים כוונת מצוה [שאינן פסול אלא 'מתעסק' בקדשים וצריך שיכוין לשם שחיטה, אבל לאו דוקא לשם כוונת מצוה שחיטת קדשים], ולכן גם אם נתן התוספת כדי לצאת מן הספק ולא לשם מצוה – עובר משום בל תוסיף.

ואילו רבי אליעזר סבר שגם בקדשים, כל שאינו מכוין לשם מצוה – אין בל תוסיף. וכיון שכן הרי אדרבה, אם לא יתן הדם שיכול לתת – הריהו מגרע ממצותו ועובר על בל תגרע. [ולר' יהושע – להפך, כיון שאסור לו לתת ארבע, אין זה בל תגרע אם נתן אחד בלבד, וזהו שאמר: 'לא נאמר בל תגרע אלא כשהוא לבדו'. כן נראה לפרש. ובוה מתישב מה שהעירו המפרשים, היות ואין בל תוסיף ואין בל תגרע, מדוע לא יתן ארבע ויקיים המצוה – ע' בשפת-אמת ובחדושים-ובאורים].

ובשם הגר"ח (בכתבים שעל הש"ס) מבואר שאף בקדשים שאינם צריכים כוונה, כל שאינו מכוין לא עבר, למ"ד מצוות צריכות כוונה. ור' יהושע סובר מצוות אינן צריכות כוונה, ולכן לדעתו עובר בבל תוסיף. וכן הוכיחו מלשון הראב"ד (בהשגותיו על המאור שלהי פסחים), שגם בקדשים תלוי הדבר במחלוקת אם מצוות צריכות כוונה אם לאו.

ופרש הגר"ח טעם הדבר; שאע"פ שקדשים אינם צריכים כוונת מצוה, זהו משום שהמצוה מתקיימת מאליה בעצם העובדה שהקרבן כשר. אך זה אמור רק כשבאמת המצוה מתקיימת, אבל כשאנו דנים כלפי איסור בל תוסיף באופן שאין כאן קיום מצוה באמת, שוב אין כאן כלל מעשה מצוה, שהרי לא כיוון לשם מצוה. והרי זה דומה למצוות הצריכות כוונה (למ"ד) שאם הוסיף ללא כוונה – לא עבר על בל תוסיף.

– לכאורה נראה שזה שאמרו 'לא נאמר בל תוסיף / בל תגרע אלא כשהוא לעצמו', הכוונה היא